

УДК 338

О. О. Бондаренко,
к. т. н., доцент, професор кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київського національного університету технологій та дизайну
І. О. Юрчик,
магістр кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київського національного університету технологій та дизайну

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ»

О. О. Bondarenko,
Cand.Tech.Sci., Assistant professor, Professor of the Department of Finance and the Financial and Economic Security
Kyiv National University of Technologies and Design
I. O. Yurchik,
Master of the Department of Finance and the Financial and Economic Security
Kyiv National University of Technologies and Design

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE MODERN APPROACHES TO DEFINITION OF "ECONOMIC CRIME"

В статті досліджено та узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності економічної злочинності. Проведено аналіз термінології понять близьких до "економічної злочинності", встановлено що вони не є тотожними. Контент-аналіз поняття "економічна злочинність" обґрунтував необхідність його системного та комплексного дослідження, дав можливість сформулювати авторське бачення визначення "економічної злочинності".

In the article, it is researched and generalized theoretical approaches to determining the nature of economic crime. It is analyzed the terminology of close to the "economic crime" concepts. It is established that they are not identical. Content analysis of the concept of "economic crime" justifies the need for its systematic and comprehensive study, makes possible to formulate the author's seeing the definition of "economic crime".

Ключові слова: злочинність в економічній сфері, економічна злочинність, природа економічної злочинності.

Keywords: crime in the economic sector, economic crime, the nature of economic crime.

Конкретизація поняття відіграє важливу роль у його трактуванні та успішному використанні у практичній діяльності. Чітка, точна система понять, яка враховує всі особливості певних категорій, є основним інструментарієм пізнання у будь-якій науці та дозволяє з'ясувати сутність цих категорій, показати взаємозв'язки між ними, відокремити їх від суміжних понять. Даний факт має безпосереднє відношення до поняття «економічна злочинність».

Реалізація закріпленого в Конституції України [1] суспільного ідеалу: демократичної, правової, соціальної держави, яка за умов громадянського суспільства забезпечує індивідуальну свободу, політичний, економічний та ідеологічний плюралізм, значною мірою залежить від усунення загроз соціальної безпеці, найбільш небезпечними з яких є правопорушення в сфері економіки. Важливою проблемою функціонування соціальних систем, потреба розв'язання якої актуалізується у зв'язку з поширенням кризових явищ у економіці, є зростання злочинності загалом й економічної злочинності зокрема.

Злочинність у сфері економічної діяльності стала проблемою, над вирішенням якої працюють науковці, практики, політики, фахівці-правознавці, громадські організації тощо. Ця проблема охоплює велике коло питань, які потребують як законодавчого врегулювання, так і наукового доробку. Тому для повноцінної діагностики та організації ефективної системи попередження злочинності у сфері економіки важливим є повноцінне тлумачення та застосування поняття «економічна злочинність».

Як зазначає Смаль І.В., у світовій практиці немає загальноприйнятого тлумачення природи економічної злочинності. Досить часто в юридичній літературі, а також в офіційних документах вживаються найрізноманітніші терміни при визначенні напрямів боротьби з економічною злочинністю. У даний час склалася така ситуація, коли поняття "економічна злочинність", "злочини у сфері економіки", "злочини у сфері господарської діяльності" та інші досить часто використовуються як тотожні [2].

Однак зміст цих понять визначається не досить чітко, їх вивчення представляє комплексний процес досліджень, які повинні виконувати науковці та практики у сфері різних галузей юридичної науки та економіки, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Постановка проблеми.

Дослідженням передумов виникнення та умов, що сприяють вчиненню економічних злочинів, розробці заходів щодо їх усунення присвячено багато наукових праць в усьому світі і в Україні зокрема.

Проблеми економічної злочинності у своїх наукових працях досліджували такі учені та практики: М. Бажанов, О.Бандурка, В.Білоус, Б. Волженкін, Н. Лопашенко, С. Стрельцов, А. Трайнін, В. Тацій, П. Яні, Б. Яцененко, О. Дементьєва, О. Литвак, С. Мазур, І. Озерський, П. Панченко, В. Попович, А. Яковлев та ін. Як українські, так і зарубіжні дослідники зосереджували свою увагу на причинах виникнення, видах та ознаках економічної злочинності, шляхах її вивчення та подолання тощо.

Варто зазначити, що складність і багатогранність самого явища економічної злочинності, динамічна зміна кримінальної політики в економічній сфері є передумовами необхідності глибшого дослідження соціально-економічної та правової природи поняття "економічна злочинність" з метою його відповідності сучасному етапу розвитку економіки та на цій основі удосконалення чинного законодавства. Ці питання були та залишаються дискусійними, але наша мета – внести свій доробок у дослідження цієї проблеми.

Постановка завдання. Попри численні дослідження питань економічної злочинності саме сутність поняття "економічна злочинність" була недостатньо

вивчена, що їй обумовило більш глибоке дослідження даного питання.

Виклад основного матеріалу. Протиправні проступки у підприємницькій діяльності (позастатутна діяльність; виробництво товарів, надання послуг, торгівля без відповідних дозволів (ліцензій), сертифікатів якості тощо), які залишаються поза увагою правоохоронних органів, стимулюють девіантну поведінку осіб, зайнятих у цій сфері і, як правило, переростають у злочини. Такі правопорушення фактично поширилися на всі напрями і сфери економічної діяльності і набули характеру злочинної діяльності, а її суб'єкти, інтегруючись на міжнародні злочинні угруповання, вилучають значні фінансові кошти з державного обігу, переводячи їх у тінь або за кордон [3].

Серед учених відсутня одностайна думка щодо визначення поняття "економічний злочин". Засновником теорії економічної злочинності є американський учений Е. Сазерленд (Edwin Sutherland), який увів до наукового вжитку поняття "білокомірцевої злочинності" ще в 1939 році на щорічній зустрічі Американської асоціації соціологів (American Sociological Society)[4].

Злочини у сфері економіки і бізнесу називають економічними. Як зазначає К. Гуцалова, радянські дослідники застосовували різні терміни: "злочини у сфері економіки", "економічна злочинність", "злочини економічного характеру". Проте до цього складу більшість учених відносила загальні господарські злочини (в тому числі екологічні), злочини у сфері промисловості, сільського господарства, торгівлі та побутового обслуговування [5]. К. Гуцалова пропонує рівнозначно застосовувати такі поняття, як "економічна злочинність" і "злочини у сфері економіки", оскільки ці явища є однаковими за змістом.

П. Панченко пропонує розрізняти:

- 1) злочини у сфері економіки – переважно господарські злочини, вчинювані в різних сферах;
- 2) економічну злочинність – господарські злочини та розкрадання;
- 3) злочини економічного характеру – інші діяння, що пов'язані зі спричиненням матеріальної шкоди чи отриманням матеріальної вигоди.

О. Литвак звертає увагу на такий аспект, як обов'язковий зв'язок економічних злочинів з посадовими злочинами [6].

Поняття "економічна злочинність" або "економічний злочин" у вітчизняному законодавстві не мають точного юридичного змісту. Як зазначає С.Кравчук, на сьогодні взагалі відсутні загальноприйняті їх визначення. Водночас існує значна подібність позицій щодо основного змісту поняття "економічна злочинність", виходячи з яких до зазначеної злочинності належить, насамперед така, безпосереднім мотивом якої є економічна вигода.

Незважаючи на широке використання у науковому обігу та практиці, загальноприйнятого поняття "економічний злочин" наразі не напрацьовано. Це не пов'язано з недосконалістю механізмів наукового пізнання або неефективною організацією наукового спілкування, а зумовлено природою самого явища. Суттєвий вплив на характеристику змісту поняття здійснюють також особистісні чинники та методологічні традиції авторів. Таким чином, економічні злочини – це суспільно небезпечні корисливі посягання на порядок управління народним господарством, виробничі відносини з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ та послуг, які здійснюються у будь-якій формі власності і передбачають порушення основних принципів здійснення підприємницької та будь-якої іншої економічної діяльності, що вчиняються особами, які займають певні соціальні позиції або посади в структурі економіки та виконують повноваження, пов'язані з цим.

Опрацювання багатьох літературних джерел та наукових праць обумовило необхідність узагальнення сутності поняття "економічної злочинності". Найбільш поширені визначення поняття "економічної злочинності" наведені у таблиці 1.

Таблиця 1
Визначення поняття економічної злочинності

Автор	Сутність поняття "економічна злочинність", сформульована різними авторами
Долгова А.	Складна сукупність декількох десятків складів злочинів, передбачених кримінальним законом, до яких відносять: розкрадання, незаконні угоди з валютними цінностями, виготовлення чи збут фальшивих грошей чи цінних паперів, укриття доходів від оподаткування, обман споживачів, укриття коштів в іноземній валюті, незаконне підприємництво у торгівлі, контрабанда, випуск, продаж товарів, що не відповідають вимогам безпеки та інші злочини [7]
Мочкош Я.	Корисливі діяння, вчинювані особами, які виконують певні функції у сфері виробництва, товарообігу чи фінансової діяльності і спрямовані на отримання незаконного прибутку; високий ступінь їх поширеності, тривало і поширено розвивається під прикриттям економічної діяльності; здатність до швидких змін на ґрунті професійної діяльності з використанням необхідних фахівців; енергійний перехід до нових організаційних та структурних перетворень та активна протидія правоохоронним органам [8]
Попович В.	Сукупність економічних злочинів, учинених у сфері цивільного обігу речей, прав, дій за певний період часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-господарських і цивільно-правових інструментів, організаційно-регулятивних та контрольно-управлінських прав і повноважень [9]
Рогов І.	Сукупність передбачених кримінальним законом кримінологічно-однорідних, суспільно небезпечних діянь, що посягають на економічну систему держави і вчиняються особами, які виконують економічні, господарські функції на підприємствах, в організаціях або у відносинах між громадянами [10]
Яковлев А.	Такі випадки навмисного заподіяння шкоди державному або суспільному майну, економічним інтересам народного господарства і окремих громадян, коли подібні діяння пов'язані або з конкретним становищем злочинця у сфері народного господарства, з характером економічних відносин, учасником яких він є, або з його соціальною роллю, соціальною позицією і ситуацією, які характерні для функціонування окремих елементів господарського механізму" [11]
Даньшин І.	Умисні корисливі злочини проти економічних відносин власності; умисні корисливі господарсько-економічні злочини; злочини посадових осіб, пов'язані із заподіянням істотної шкоди економічній діяльності; злочини, які вчиняються злочинними організованими групами та злочинними організаціями і завдають шкоду економічним відносинам власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності [12]
Литвак О.	Сукупність умисних корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами, іншими працівниками підприємств та установ, незалежно від форм власності, шляхом використання службового становища і місця роботи, а також так званих злочинних промислів, здійснення яких не пов'язане з використанням службового становища [13]
Єсіпов В.	Діяння, спрямовані на отримання економічного результату через задоволення корисливого інтересу, здійснюваного протиправним шляхом суб'єктом економічної діяльності [14]

Дементьева О.	Противправна діяльність, що посягає на інтереси економіки держави в цілому, а також на підприємницьку діяльність і на інтереси окремих громадян, постійно і систематично здійснювана з метою отримання наживи в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності як фізичними, так і юридичними особами[15]
Аслаханов А.	Сукупність злочинів (і осіб, що їх учинили), основним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності або відносини у процесі виготовлення, обміну, розподілу та споживання благ, здатних виконувати функцію товару [16]
Стрельцов Є.	Передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення відносин власності (майнові відносини) й існуючого порядку здійснення господарської діяльності[17]
Сукач Н.	Сукупність корисливих зазіхань на власність, на привласнення частини результатів діяльності підприємств, організацій і установ, що сприяє формуванню та здійсненню кримінальних та корупційних дій, в результаті яких формуються грошові потоки, які використовуються злочинними елементами з метою збагачення[18]
Корж В.	Вчинення злочинів у сфері економічної діяльності створеними в структурі підприємництва та фіктивного підприємництва організованими злочинними утвореннями, тобто організованими злочинними групами, злочинними організаціями, спільнотою, що мають корумповані зв'язки зі службовими особами державних органів, що мають закономірні цілі – отримання злочинних доходів та їх легалізацію [19]
Клименко Н.	Поняття комплексне, воно є сукупністю корисливих посягань на економічні відносини, що охороняються законом, незалежно від форм власності та видів діяльності її суб'єктів [20]
Петров Е. Марченко Р. Барінова Л.	Сукупність корисливих злочинів, учинених у сфері економіки особами в процесі їхньої професійної діяльності, й у зв'язку з цією діяльністю, що зазіхають на власність та інші інтереси споживачів, партнерів, конкурентів і держави, а також на порядок управління економікою в різних галузях господарства[21]
Коваленко В.	Це кримінально карні винні і суспільно небезпечні діяння, при вчиненні яких для одержання матеріальної вигоди використовуються легальні економічні інститути (правила, форми, процедури, механізми економічної діяльності)[22]

Узагальнивши різноманітні підходи до сутності поняття «економічний злочин», з урахуванням ознак злочину, зафіксованих законодавцем в ч. 1 ст. 11 Кримінального Кодексу [23] України, запропоновано наступне визначення: «економічний злочини – це винне каране діяння (дія чи бездіяльність), здійснене з противправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-правових інструментів, організаційно-регулятивних та контрольно-управлінських прав і повноважень, які з корисливих чи інших противправних мотивів посягають на фінансово-економічну безпеку соціальних систем».

Висновки. Категорію «економічний злочин» потрібно вивчати системно та комплексно. Динамічні зміни в економічній системі приводять до появи нових видів економічних злочинів, які будуть вивчатися, досліджуватися із застосуванням нових підходів, методів та засобів. Перспективи наукових розробок у даному напрямі полягають у проведенні поглибленого науково-обґрунтованого дослідження ознак економічних злочинів та процесу їх формування для успішного використання у практичній діяльності з метою ефективного розслідування і попередження.

Список використаної літератури.

- Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
- Смаль І.В. Організована економічна злочинність: криміналістичний аспект/ І.Смаль // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).- 2009.- № 21.- С. 125-131.
- Невмержицький С.В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: Навч. посіб. – К.: АПСВ, 2005. – 415 с.
- Edwin Hardin Sutherland “White Collar Crime” — New York: Dryden Press, 1949. —272 с.
- Гудалова К. Поняття та ознаки економічної злочинності: огляд літератури та проблемні питання / К.Гудалова // Підприємництво, господарство і право.— 2002.— №10.— С.87-89.
- Литвак О.М. Злочинність, її причини і профілактика / О.М. Литвак.— К., 1997.
- Долгова А.І. Підручник для вузів / Під заг. ред. д. ю. н., проф. А.І. Долгової. — 3-є вид., — М.: Норма, 2005. - 912 с.
- Мочкош Я. В. Проблеми боротьби з економічною злочинністю/ Я.Мочкош// Часопис Київського університету права.- 2012.-№2.- с.299-304.
- Попович В. М. Тіньова економіка// Правові Джерела. — К., 1998.
- Рогов И. И. Экономика и преступность / И. И. Рогов. — Алма-Ата : Казахстан, 1991.
- Яковлев А. М. Социология экономической преступности // М.: Наука, 1988.
- Кримінологія. Особлива частина: навч. посібник / Нац. юридич. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; ред. І. М. Данишин ; укл.: І. М. Данишин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман. - Х. : Право, 1999. - 232 с.
- Литвак О. Державний вплив на злочинність: Крим і нелогічно-правове дослідження. - К., 2000. - 280 с.
- Есипов В.М. Тенева економіка: Учебное пособие. М.: ОНИРИО Московского института МВД России, 1997.
- Дементьева Е.Е. Проблемы борьбы с экономической преступностью в зарубежных странах : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. юрид. наук / Е.Е. Дементьева.— М., 1996.
- Аслаханов А. А. Преступность в сфере экономики (Криминологические и уголовные проблемы): [Монография]. – М.: Изд-во Моск. юрид. ин-та, 1997. – 129 с.
- Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность / Е. Л. Стрельцов // 36. науч. праць Харк. центру по вивч. орг. злочинності. – 2002. – Вип. 4. – С. 153–188.
- Статистична оцінка рівня економічної злочинності: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.03.01 / Н.К. Сукач ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. — К., 2006. — 20 с.
- Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности:[монография]/ В.П.Корж.- Х.: Изд-во НУВД, 2002.- 412с.
- Клименко Н. І. Проблеми посилення боротьби з економічною злочинністю в Україні : матеріали наук. — практ. конф. [Державно-правова реформа в Україні] / Н. І. Клименко. — К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. — С. 291—296.
- Петров Э.И., Марченко Р.Н., Барінова Л.В. Криминологическая характеристика и предупреждение экономических преступлений. М., 1995. С. 12.
- Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні : дис. докт. юрид. наук : 12.00.07 / В. В. Коваленко. - Х., 2004. - 398 с.
- Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

References.

- The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine " The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-BP> (Accessed

15 May 2014).

2. Smal IV (2009) *Orhanizovana ekonomichna zlochynnist': kryminalistychnyj aspekt* [Organized economic crime: forensic aspects], Kyiv, Ukraine.
3. Nevmerzhyts'kyj Y.V.(2005) *Pravovi problemy borot'by z ekonomichnoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu* [Legal problems for Fighting Economic Crime and Corruption], Kyiv, Ukraine.
4. Edwin H. (1949) *White Collar Crime*, Dryden Press, New York, USA.
5. Hutsalova K. (2002) *Poniattia ta oznaky ekonomichnoi zlochynnosti: ohliad literatury ta problemni pytannia* [concept and features of economic crime: a review of the literature and problems]
6. Lytvak O.M. (1997) *Zlochynnist', ii prychny i profilaktyka* [Crime, its reasons and preventive measures], Kyiv, Ukraine.
7. Dolhova A.I. (2005) *Pidruchnyk dlia vuziv* [Textbook for High Schools], 3 rd ed, Norma, Moscow, RF.
8. Mochkosh Ya.(2012) *V. Problemy borot'by z ekonomichnoiu zlochynnistiu* [The problems for Fighting Economic Crime], 2 nd ed, Chasopys Kyivs'koho universytetu prava, Kyiv, Ukraine.
9. Popovych V. M. (1998) *Tin'ova ekonomika* [The shadow economy], Pravovi Dzherela, Kyiv, Ukraine.
10. Rohov Y. Y. (1991) *Ekonomyka y prestupnost'* [Economy and crime], Alma-Ata, Kazakhstan.
11. Yakovlev A. M. (1988) *Sotsyolohyia ekonomycheskoj prestupnosti* [Sociology of economic criminality] , Nauka, Moscow, RF.
12. I. M. Dan'shyn, V. V. Holina, O. H. Kal'man (1999) *Kryminolohiia* [Criminology], Nats. iurydych. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho, Pravo, Kharkiv, Ukraine.
13. Lytvak O. (2000) *Derzhavnyj vplyv na zlochynnist': Kryminelohichno-pravove doslidzhennia* [State influence on crime: Crimea and illogical legal research] , Kyiv, Ukraine.
14. Esypov V.M. (1997) *Tenevaia ekonomyka: Uchebnoe posobyie* [The Shadow Economy: Textbook] M.: ONyRYO Moscow Institute of the Russian Interior Ministry, Moscow, RF.
15. Dement'eva E.E. (1996) *Problemy bor'by s ekonomycheskoj prestupnost'iu v zarubezhnykh stranakh* [Problems to combat economic crime in foreign countries], Moscow, RF.
16. Aslakhonov A. A. (1997) *Prestupnost' v sfere ekonomiky (Kryminolohycheskye y uholovnye problemy)* [Crime in the sphere of economy (Criminological and criminal problems)], Publishing House of Moscow University of Law, Moscow, RF.
17. Strel'tsov E. L. (2002) *Ekonomycheskaia prestupnost'* [Economic crime], 4 th ed, Zb. nauk. prats' Khark. tsentru po vyvch. orh. zlochynnosti, Kharkiv, Ukraine.
18. Sukach N.K. (2006) *Statystychna otsinka rivnia ekonomichnoi zlochynnosti* [Statistical evaluation of the level of economic crime], Kyiv. nats. ekon. un-t im. V.Het'mana, Kyiv, Ukraine.
19. Korzh V.P. (2002) *Teoretycheskye osnovy metodyky rassledovaniya prestuplenij, sovershaemykh orhanyzovannymi prestupnymi obrazovanyami v sfere ekonomycheskoj deiatel'nosti* [Theoretical basis of the methodology of investigation of crimes committed by organized criminal formations in the area of economic activity], Yzd-vo NUVD, Kharkiv, Ukraine.
20. Klymenko N. I. (1997) *Problemy posyleniia borot'by z ekonomichnoiu zlochynnistiu v Ukraini* [The problems strengthening the fight against economic crime in Ukraine], Derzhavno-pravova reforma v Ukraini, In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
21. Petrov E.Y., Marchenko R.N., Barynova L.V. (1995) *Kryminolohycheskaia kharakterystyka y preduprezhdenye ekonomycheskykh prestuplenij* [Criminological characteristics and prevention of economic crimes],Moscow, RF.
22. Kovalenko V. V. (2004) *Orhanizatsiia profilaktyky ekonomichnoi zlochynnosti v Ukraini* [Organization of preventive maintenance of economic crime in Ukraine], Kharkiv, Ukraine.
23. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *The Law of Ukraine "The Criminal Code of Ukraine "*, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Accessed 31 October 2014).

Стаття надійшла до редакції 16.11.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"